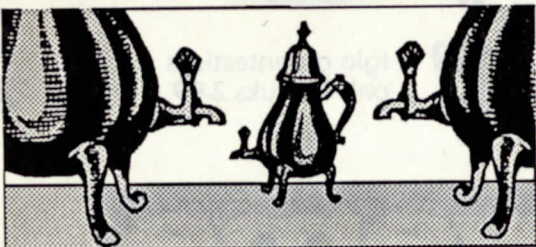

Literator maakte de snelle opmars van Stadskanaal van dichtbij mee

Geert Teis en het verlangen naar Knoalster pioniers

Groningen toen

■ **STADSKANAAL** – De geschiedschrijvers van de gemeente Stadskanaal hoeven slechts een kwart eeuw te overzien. Begin 1969 werd de gemeente Onstwedde vergroot en omgedoopt in Stadskanaal. De historie van de veenkolonie Stadskanaal gaat veel verder terug. In 1765 werd met het graven van het kanaal begonnen en een eeuw later volgden de hoogtijdagen.

Door **Marcel Looden**

De nederzetting beleefde toen een spectaculaire groei. Keihard werkten de veengravers in die dagen en in die sfeer van avontuur groeide Geert Teis op. Hij verliet de kolonie al op jonge leeftijd, maar groeide wel uit tot één van de meest bekende Knoalsters. En altijd bleef hij verlangen naar die prachtige jaren, toen het leven in Stadskanaal nog bruiste.

De stad Groningen was eigenaar van de veengronden in Zuidoost-Groningen en gaf en begon in 1765 met het graven van het Stadskanaal. Het veen zou over het water richting Martinitoren vervoerd kunnen worden. Nijver tussen de Stadgers en Drentse veeneigenaren leidde tot enige vertraging, maar na ingrijpen van koning Willem I kon het karwei echt opschieten. In 1856 bereikten de kanaalgravers Ter Apel.

Langs het water groeide langzaam de nederzetting Stadskanaal. In 1830 werd de eerste kerk geopend. Zo'n veertienhonderd Knoalsters waren er toen. In 1847 was dat aantal gegroeid tot een kleine drieduizend en in dat milieu van avonturiers kwam Gerhard Wilhelm Spitzten ter wereld. Zijn vader was één van die avonturiers, een vervener uit Kampen. Thuis werd Nederlands gesproken, het Gronings leerde de jonge Gerard op straat.

▲ Portret van Geert Teis. Op de achtergrond zijn grote liefde, het veenkoloniale landschap.

Uit: Veenkoloniale volksalmanak.

'De mooiste en innigste jaoren'. Zo beschreef Spitzten zijn jeugd. Net als de pioniers in het Wilde Westen verplaatsten de veengravers zich jaarlijks enkele honderden meters. De woonketen verhuisden mee, steeds meer middenstanders en schippers kwamen er opdagen. Er werd keihard gewerkt en tussen 1880 en 1900 groeide het bevolkingsaantal van ruim 7.500 tot ruim 17.500. Stadskanaal werd de tweede plaats van de provincie.

De opleving was hevig, maar duurde niet lang. De turfmarkt nam af, de groei ook, en de avonturiers verdwenen. De Knoalsters waren nu gezeten burgers. Die periode maakte Spitzten niet mee. Hij verhuisde op vijftien-jarige leeftijd naar

Den Bosch om zich in het vak van onderwijzer te bekwamen. Hij gaf vervolgens les in Winschoten, Oudewater, Voorburg en Wageningen. Waar hij vertoefde, altijd bleef er dat verlangen naar die mooie jaren in Stadskanaal.

Dat verlangen komt in zijn geschriften naar voren. Hij begon met enkele Groninger versjes en in 1909 werden zijn pennevruchten afgedrukt in het bladje De Veembode. In datzelfde jaar verscheen zijn bundel 'Mien Bröddellabbe' en toen ook maakte hij voor het eerst gebruik van zijn pseudoniem Geert Teis Pzn. (Teis Pzn. was een verbastering van Spitzten). Onder die naam verwierf hij roem. Die roem kwam zeker in 1917 met zijn eerste toneelstuk 'Dizzepe-Dizzepe'. Het

Gronings stuk werd een enorm succes en werd zelfs in Amsterdam opgevoerd. „Dizzepe worden de Grönnegers nooit meer kwiet”, schreef het Maandblad Groningen in 1918.

Teis riep in zijn werk de sfeer van zijn jeugd jaren op. Critici verweten hem vaak, dat hij een romantisch, geïdealiseerd beeld van het Groninger land en dan vooral van zijn Stadskanaal gaf. Ze merkten daarbij op, dat Teis pas na zijn vertrek uit zijn geboorteplaats in het dialect was gaan schrijven. Ook in zijn voordrachten trachtte Teis die sfeer op te roepen. Het publiek genoot van die redevoeringen, hoe hard de critici ook riepen.

Trots

Teis was er trots op Groninger te zijn en dat liet hij weten ook. Hij schreef ons eigen volkslied, Friezen noemde hij pessimistisch en arrogante, de Drenten bekrompen. Over de Grunnegers schreef hij, in het Duits, „...ihnen (de Drenten) ist der Groninger zu strebsam, zu wagelustig, zu modern und frei, auch für seinen frohen Humor hat der Drent kein Verständnis”. Hij typeerde de Groninger, maar eigenlijk beschreef hij de pioniers uit zijn vertrouwde veenkolonie.

Het was niet meer dan logisch dat Teis zich met de Groninger Beweging bezig ging houden. Deze hield zich bezig met de popularisering van de Groninger cultuur en beleefde vlak na de Eerste Wereldoorlog een bloeiperiode. Er was een grote vraag naar regionale geschiedenis en regelmatig verschenen werken in het dialect. Me de populariteit van de Beweging groeide de populariteit van Teis. Hij was de grote voorman, de ziel van de beweging. Hij ontkwam niet aan kritiek, maar bleef tot 1928 actief.

Teis stierf in 1945, vlak voor de bevrijding. In Ruurlo blies hij zijn laatste adem uit. En dus niet in zijn geliefde Stadskanaal. Misschien was het wel goed, dat hij zijn geboorteplaats in zijn laatste jaren niet echt meer goed kende. Want bij het aanschouwen van het Stadskanaal van de twintigste eeuw zou Teis wellicht al zijn romantische denkbeelden hebben verloren en nooit die prachtige Grunneger verhalen op papier hebben gezet. En hoe ver de Knoalsters van nu ook zijn verwijderd van die pioniers, ze weten Teis nog altijd te waarderen. Niet voor niets draagt het culturele hart van de plaats zijn naam.